

THEODORI GAZAE
ATQUE ALIORUM
EPISTOLAE.

Gazes' Briefe liegen in den Handschriften schon teilweise gesammelt vor. Andere sind einzeln überliefert. Ich biete hier die bisher ungedruckten Stücke, zu denen ich die gedruckten (Ep. 1. 2. 5. 13. 14) nach erneuter Vergleichung mit den Handschriften übernommen habe, in chronologischer Reihenfolge. Weggeblieben ist ein von J. Fr. Boissonade, *Anecdota Graeca* Vol. V. Parisiis 1833. p. 408—419 (bei Migne PG 161, 1008—1014) herausgegebener Brief, zu dem sich leider keine weitere Textunterlage finden ließ, was um so bedauerlicher ist, als die Handschrift Boissonades einige Lücken aufweist.

Die weiter hier veröffentlichten Briefe von anderen stehen in engstem Zusammenhang mit Bessarions Gelehrtentätigkeit¹ und verdienen daher ihre Beachtung.

1. Θεόδωρος

Δημητρίῳ καὶ Γεωργίῳ τοῖς ἀδελφοῖς.

B 40 Διανοουμένῳ μοι ἐπιστεῖλαι ὑμῖν, ὅπως τὰ περὶ τὴν βασιλικὴν πρεσβείαν
P 36 διαπέπραχται, οὐδὲν οὔτως ἔδοξεν ἴκανόν, ὡς τὸ τὴν τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως
ἀπόχρισιν μεταφράσαντι πέμψαι. ήδε γάρ τὰ τε ἄλλα πάντα εὖ μάλα δηλοῖ 5
καὶ τὴν τοῦ ἀπόχρινομένου αὐτοῦ γνώμην, ἣν ἔχει περὶ τῶν δλων, φανερωτάτην
καθίστησι. ταῦτα μὲν οὖν εἰσεσθε, τὴν ἐρμηνευθεῖσαν τήνδε πρὸς τὸν βασιλέα
ἐπιστολὴν ἀναγνόντες. ἐγὼ δὲ θαυμάζω, τί δὴ μαθόντες οἱ ἡμέτεροι σώζειν

1 Suprascriptio: B Θεόδωρος ὁ Γάζης Δημητρίῳ καὶ Γεωργίῳ, τοῖς ἀδελφοῖς.
P Ἐπιστολὴ Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ πρὸς τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινούπολει.
Θεόδωρος Ἀνδρονίκῳ καὶ Δημητρίῳ τοῖς ἀδελφοῖς εὖ πράττειν B om.

Ep. 1. Mit diesem Brief vom November 1451 übermittelt Gazes dem Demetrios und Georgios (nach der Überlieferung in P, Andronikos und Demetrios) in Konstantinopel die Antwort, die der Papst einer Botschaft des Kaisers von Byzanz erteilt hat. Unter den ἀδελφοῖς sind nach P ohne Zweifel Gazes' eigene Brüder zu verstehen. Die theologischen Auseinandersetzungen zwischen Griechen und Lateinern hält er für nutzlos. Die Hauptsache ist ihm die tatkräftige Unterstützung des Abendlandes gegen die türkischen Eroberer. Den Papst (Nikolaus V) schätzt er als einen ehrlichen Freund der Griechen. Aber alles sei an deren Zustimmung in den kirchlichen Fragen gelegen. Betr. des von Gazes übersetzten Schreibens Nikolaus' V vgl. Band I 270 n. 1.

Der Brief ist handschriftlich überliefert: Mailand, Bibl. Ambr. Cod. gr. P 119 sup. fol. 36—36v (= P); Cod. gr. D 118 inf. (= D); Rom, Cod. Vat. gr. 1393. fol. 40—40v (= B). — P (vgl. oben S. 206) bietet eine Zusammenstellung von einigen Briefen Gazes' (hier Ep. 1. 3—13) in sorgfältiger Reinschrift, die verschiedenartige Nachlässigkeiten aufweist. D (vgl. oben S. 152. 160. 206. 236) enthält die gleiche Sammlung, vermehrt um Ep. 14 in weniger sorgfältiger Schrift. B (vgl. oben S. 206. 236) bietet die gleiche Sammlung wie P. Der vorliegende Brief (Ep. 1) ist hier offenbar erst eine spätere Beigabe. Im Gegensatz zu der sonst einheitlich gefertigten Handschrift ist fol. 40—40v von anderer Hand geschrieben und auf einem mehrfach gefaltet gewesenen Blatt nachträglich beigegeben. — Venedig, Bibl. Marc. Fondo dei Nani, n. 93.

Druckausgabe: E. Legrand, Cent-dix lettres grecques de Fr. Filefe, Paris 1892, p. 329—330. — Ebenda p. 331—340 weitere Briefe von Gazes.

μὲν τὰς ἔαυτῶν πόλεις ἀπρονοήτως ἔχουσι, θεολογοῦντες δὲ καὶ διαφερόμενοι
Ἴταλοῖς πάντα τὸν χρόνον διατελοῦσι, καὶ ταῦτα ὑπὲρ δόγματος, οὐ χάριν
ἄμφω συνελθόντα τὰ μέρη καὶ διαλεξάμενα ἴχανῶς. Διετάξατο, δτὶ δεῖ λέγειν
τε καὶ δοξάζειν. ἡ τὰ περὶ τὰς πόλεις ἀκινδύνως ἔχειν οἴόμενοι, ἀπολαύειν
5 τῆς παρούσης ἡσυχίας εἰς νεωτερισμὸν δόξης τοιαύτης καὶ θεωρίαν περιτ-
τοτέραν ἐθέλουσιν.

Αλλὰ βουλοίμην μὲν εἶναι ταῦτα, ἵν' εἰ καὶ πρὸς οὐδὲν ὅφελος θεολογοῦν-
τες ἐτύγχανον, ἀκινδύνως γοῦν τὸ πνεῦμα ἐκ μόνου προέχεον τοῦ πατρός·
δέδοικα δέ, μὴ ἐπὶ ἀλώσει πόλεων τῶν ὑπολοίπων αὐτῶν καὶ ἀνδραποδισμῷ
10 γυναικῶν τε καὶ παίδων θεολογῶσι καὶ τῇ 'Ρωμαίων ἐκκλησίᾳ ὑπεναντίᾳ
γράφωσιν. ὅπότε γάρ τοι βοηθείαν, ἣν μόνην παρὰ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς καὶ
τῶν περὶ αὐτὴν Εὐρωπέων γενῶν λαβεῖν ἔχουσιν, ἐκόντες διαφθείρουσί τε
καὶ ἀποκρούονται, τί δὲλλο ἡ παντελῆ χρὴ ἀφανισμὸν προσδοκᾶν; ἢτοι παρὰ
τῶν ὁμόρων αὐτῶν βαρβάρων ἔχθρῶν ἀεὶ δυντων, ἡ παρὰ τῶν γενῶν τούτων,
15 ἀ κοινὴν σφῶν ἀτιμίαν ἥγούμενα τὸ τοὺς "Ελληνας μὴ ἐμμένειν, οἵς ξυνέθεντό
τε καὶ ὡμολόγησαν, δῆλον δτὶ ἐπὶ τοὺς ἀτιμάζοντας αὐτοὺς κινηθῆσται. P 36^v
δὴ καὶ ἡ τοῦ ἀρχιερέως ἐπιστολὴ γενήσεσθαι λέγει σαφῶς, εἰ μὴ μεταβαλόν-
τες "Ελληνες τὰ ἀμείνω προέλοιντο.

Τιμεῖς οὖν διὰ ταῦτα ἡδη τυγχάνετε ὄρθως περὶ τῶν τοιούτων λογιζό-
20 μενοι καὶ σκοποῦντες. ταῦτα ἀεὶ λογίζεσθε καὶ τοῖς δὲλλοις ἀπασι ξυμβου-
λεύετε παύσασθαι μὲν ἔριδος καὶ ἀχρησίμου θεολογίας, ὁμονοοῦντες δὲ τῇ
'Ρωμαίων ἐκκλησίᾳ πράττειν, ὅπως συμμαχίᾳ τῆσδε βαρβάρους ἐξελάσσαντες
τὰς ἔαυτῶν ἀνακτήσονται πόλεις. νῦν γάρ, εἴπερ ποτέ, καιρὸς τοῦ τοιούτου.
ἀρχει καὶ γάρ τῆς ἐκκλησίας ἀνήρ, μέγα τι διανοούμενός τε καὶ πράττων, B 40^v
25 δέξις δὲ τὰ δέοντα συνιδεῖν καὶ δεινὸς ἔξηγήσασθαι, ζηλωτὴς εῦ μάλα τῆς
τῶν πάλαι 'Ρωμαίων ἀρετῆς τε καὶ πράξεως, φιλέλλην οὔτως, ως ἐὰν μόνον
τὰ περὶ θρησκείαν ὁμονενοητάς θεάσηται, πάντα ποιήσει εὔθυς, ἐφ' ὃ τὰς
ἔλληνίδας πόλεις ἐλευθερῶσαι καὶ εύτυχίαν τε καὶ ὀχυρὴν παρασχέσθαι παντὶ
τῷ ἔλληνικῷ. ὅστε ἐὰν μὴ τάχιστα βουλευσάμενοι ἀμεινον οἱ ἡμέτεροι τῷ
30 βελτίστῳ τούτῳ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ σφᾶς αὐτοὺς εύπειθεῖς καὶ συμφωνοῦντας
παράσχωσι, δικαιότατ' ἀν παρ' οὐδενὸς ἐλέου τυγχάνοιεν οὐδενός, ἐπειδὸν
ῶσι τὰ δεινότατα πεπονθότες. ἔρρωσθε.

'Ἐν 'Ρώμῃ, Νοεμβρίῳ μηνὶ τοῦ αυνα' ἔτους.

9 ὑπολοίπων B ὑπολοίπω P | αὐτῶν] αὐτῶν B P | ἀνδραποδισμῷ P ἀνδραποδισ-
μοῦ B | 10 θεολογῶσι scripsi θεολογεῦσι B P | 11 γράφωσιν P γράφουσιν B | 16 ὡμο-
λόγησαν] δμολόγησαν B P | 17 μεταβαλόντες B μεταλόντες P | 19 ἡδη B ἡ δὴ P
20 σκοποῦντες B σκοπῶντες P | 20 ταῦτα B ταῦτη P | 21 ἀχρησίμου scripsi ἀχρη-
σίμους B P | 21 ὁμονοοῦντας P ὁμονοοῦντας B | 27 ποιήσει P ποιήσῃ B | 29 οὖν P
ἡν B | 32 Νοεμβρίῳ B Νοευρίῳ P | 33 ἔτους B | P om.

D 1

2. Θεόδωρος
Φραγκίσκωφ Φιλέλφωφ.

Θεόδωρος Ἀντωνίου Φραγκίσκωφ Φιλέλφωφ εὗ πράττειν. Ἀνέγνων τὸν Κύρου λόγον, ὃς ἔχει ὑπό σου μεθερμηνευθεῖς, καὶ μοι δοκεῖ οὐδὲν ἥττον εὖ ἔχων φωνῇ Λατίνων οὕτω λεγόμενος, ἢ τῇ Ἑλλήνων ὃς φράσας ἴστόρηκε 5 Ξενοφῶν. ὃς εἴθε καὶ τὰ δὲλλα τῶν ἐλληνικῶν συγγραμμάτων ἔτυχεν ἐρμηνέως τοιούτου· πολὺ γάρ ἀν διαφέροντα τοῖς τε ἀναγινώσκουσιν ἔφερεν δησιν καὶ τοὺς γεγραφότας εἰργάζετο ἐνδοξοτέρους. νῦν δὲ πολλοὶ μὲν οἱ ἐρμηνεύοντες· καὶ ἀφορμὴ ἐκάστῳ πρὸς ἐρμηνείαν καὶ τὸ διπωσοῦν μετεσχηκέναι γραμμάτων ἐλληνικῶν. τί δ' ὅφελος ἐρμηνευμάτων ἀν εἴη τοιούτων, οὐδὲν 10 ἀξιόν γε.

Ἐγὼ μὲν οὖν τὴν τῆς παιδείας γενομένην σοι ἐρμηνείαν ἐκ μέρους τοῦδε τοῦ λόγου ὀσπερ ἐκ χρασπέδου τὸ ὄφασμα κρίνων τε καὶ σκοπῶν γενναῖον εὖ μάλα ἔργον καὶ τόδε σοι κατορθῶσθαι ἐν λόγοις φημί· καὶ σφόδρα ἀγάμενός σου τῆς περὶ λόγους δυνάμεως διαλέγομαι καὶ πρὸς τοὺς δὲλλους περὶ 15 παιδείας τῆς νῦν ἡκούσης Λατίνοις εἰς φῶς διὰ σοῦ. εἰ δέ τις τῶν νῦν δησιων ἀρχόντων ἀρετῆς ἀμοιβὴν καὶ πόνου τοιούτου ἀποδιδούς ἀν τὰ δίκαια κατ' ἀξίαν πράττοι, εἴπειν μὲν οὖτωσὶ διεσχυριζόμενος οὐκ ἀν ἔχοιμι. τοιοῦτο γάρ τοι οὔπω ἔτυχον ἐν γε τῷ νῦν χρόνῳ ἐωρακώς. Τσως δ' ἀν καὶ τις εἴη, καὶ ἀπογινώσκειν οὐ χρή, πρὸν τῇ ἔργῳ πεῖραν ἀπάντων λαβεῖν. πῶς δὲ ληπτέον, τῆς 20 σῆς ἀν εἴη καὶ τόδε συνέσεως ἔργον, ἐπεὶ καὶ οἱ περὶ Βησσαρίωνα τὸν δεσπότην ἀποροῦντες τυγχάνουσι, πρὸς δὲ τὸν. εἰ δρα αὐτὸν σε δεῖ κομίσαι τὴν ἐρμη-

Ep. 2. Theodoros Gazes beglückwünscht Filelfo zu seiner Übersetzung von Xenophons Kyropädie. Das Werk verdiene gewiß Belohnung von höherer Seite. Aber er habe das in neuerer Zeit — gemeint ist der Pontifikat Pauls II (1464—71) — nicht erlebt. Im Kreise Bessarions habe man die Auskunft erteilt: die Überreichung des Werkes sei ganz Filelfos Sache. Entweder solle er es persönlich darbieten, oder durch eine Mittelperson, etwa den Kardinal von Mantua (Francesco Gonzaga), überreichen lassen. Wenn er das nötige Reisegeld besitze, möge er persönlich erscheinen. Erforderlich sei, wenn er das Werk persönlich überreiche, ein Prolog über dessen Bedeutung, andernfalls aber eine durch Gewichtigkeit und Länge ausgezeichnete Lobrede vor einem weiteren Kreis. Vielleicht gebe sich im nächsten Frühjahr Gelegenheit, den Papst in Venedig zu erreichen. — Auf Paul II ist Gazes nicht gut zu sprechen. In ironischer Weise spricht er von ihm als einem freigebigen Freund der Wissenschaft. Er tröstet sich beim Anblick der Gesättigten mit dem Gedanken, daß das menschliche Leben wechselvoll und kurz sei. — Zum Schluß gibt Gazes Auskunft über Bessarions In Calumniatorem Platonis, von dem Filelfo schon etwas gehört hatte. Das Werk sei bereits ins Lateinische übersetzt, aber noch nicht herausgegeben. Demnach fällt der Brief in das Jahr 1468. Filelfo ließ seine Übersetzung zwischen 5. Dezember 1468 und 19. Januar 1469 durch den Bischof Arcimboldi von Novarra dem Papst überreichen und erhielt gnädige Aufnahme wie auch die erwartete Belohnung. — Der in der Überschrift mitgeteilte Name von Gazes' Vater Antonios ist auch sonst bezeugt. Vgl. Hermes 37 410.

Überlieferung: Mailand, Bibl. Ambr. Cod. gr. D 488 inf. fol. 1—2 (= D). Nochmalige Abschrift ebenda fol. 23—24 v. — Erstmals gedruckt bei A. Gercke, Theodoros Gazes. Festschrift, Greifswald 1903, S. 19—21 (fehlerhaft).

νείαν ἡ δι' ἑτέρου του πέμψαι, καὶ δύσκριτόν τινα συμβουλὴν τήνδε ἥγούμενοι· ἐπὶ σοὶ ἔσται, φασί, θάτερα ἐλέσθαι καὶ πρᾶξαι, ὡς αὐτοὶ γε πότερα ἀμείνω οὐκ ἔχοιεν φάναι· εἰ γε μὴν αἴρει, φασί, πέμπειν *(καὶ)* διὰ καρδινάλεως τοῦ ἐκ Μαντύης διδόναι, ἵν' ἑτερος μὲν ὁ διδούς ἦ, αὐτοὶ δὲ παρόντες 5 μαρτυρεῖν ἀξιοπιστότερα δοκῶσι καὶ συνεργοῦντες σπουδάζωσι τὰ περὶ τὴν πρᾶξιν

Ταῦτα μὲν οἱ περὶ Βησσαρίωνα τὸν δεσπότην. ἐγὼ δὲ θαυμάσαιμ' *ἄν*, D 1^ο εἰ τις χρῆμα οὕτω καλὸν ἐπιδέξασθαι ἔχων οὐκ αὐτὸς νομίζοι ὁ ἐργασάμενος, ἀλλ' ἑτέροις ἐπιτρέπων οἶοιτο πρᾶξειν τὰ δέοντα. εἰ γὰρ καὶ παρὼν ὄκνηρο-10 τέρους ἀν ἔχοι διὰ τόδε καὶ τόδε, οἷς ἀν θαρρῶν ἔπειμπε, τίνων δή ποτ' ἀν τυγχάνοι ἀπών; ἔπειτα καὶ φιλότυμος ὃν ὁ ἀρχιερεὺς μεῖζον ἀν αὐτῷ εἰς τιμὴν οἶοιτο, εἰ πάρεστιν ὁ τιμῶν. μήποτε δὲ ἄρα καὶ ὡς ὀλιγωρούμενος δυσχεραίνοι, ἐὰν ἀπῇ. ἐμοὶ μὲν οὖν διὰ ταῦτα τὸ πέμπειν ἵσον δοκεῖ τῷ μηδὲν ποιεῖν, τὸ δὲ παραγενόμενον αὐτὸν δοῦναι πολλῷ προέχειν εἰς πειθώ τε καὶ 15 ἀμοιβὴν ἀξιωτέραν τινά, ὥσπερ καὶ τοῖς περὶ "Αλφονσον τὸν βασιλέα πρῶτον δεδωκὼς τὰ ποιήματα ἀπήεις τιμηθεὶς καὶ χρήματα εἰληφὼς εὐκ ὀλίγα. καὶ ταύτῃ πρακτέον, εἰ μὴ κωλύει τις ὑποφία κινδύνου ἡ ἐν ὅδῳ ἡ ἀλλοδί πη, καὶ εἰ σοὶ τὸ σῶμα αὐτάρκες εἰς πόνους ὁδοῦ μακροτέρας, καὶ εἰ ἐφοδίων μὴ ἀπορεῖς. εἰ δέ τι τούτων κωλύει, πέμπειν δεῖ ἐξ ἀνάγκης καὶ συγγνώμην τοῦ 20 αὐτὸν *(μὴ)* παραγενέσθαι αἰτεῖν. βουλομένῳ δὲ παρεῖναι μή, ὡς ἕκανῶς ἔχοντος, προλόγου τοῦ περὶ τὴν ἔρμηνείαν ἀμελητέον τοῦ πλείονος, ἀλλὰ λόγον ἑτερον ἔγκωμιαστικῶς συγγραπτέον εῦ ἔχοντα δεινότητος καὶ κάλλους καὶ μήκους, καὶ ῥητέον ἐν δημοσίῳ συλλόγῳ. ἔχοις δ' ἀν πρὸς τοῖς ἀλλοις πλεονέκτημα εἰς ἐπαίνον οὐ σμικρὸν καὶ τὴν νῦν γενομένην εἰρήνην ἔργον φρονήσεως καὶ 25 σπουδῆς ἀγαθῆς τοῦ ἀρχιερέως οὖσαν. εἰ δὲ καὶ, δ φασιν, ἀληθές, δτι ἔαρος πορεύεσθαι μέλλει εἰς Ἐνετίας, ῥᾷον ἀν εἴη σοι ἔκεισε λέναι καὶ ἐν θεάτρῳ καλῷ τῇ πατρίδι ἐπαίνεσθαι ἄνδρα, Θεοῦ εἰκόνα. ἐλπίς δὲ ταύτῃ που καὶ τοῖς ἀλλοις εὔτυχέστερα τὰ πράγματα ἔσεσθαι, θυρῶν ὥσπερ τοῖς λόγοις ἀνοιγο-30 μένων διὰ σοῦ καὶ εἰσόδου παρεχομένης εὔχρήστου.

30 Ταῦτα μὲν δὴ ἐγὼ γινώσκω. δτι δὲ καὶ ὑγιεινῶς ἔχεις καὶ ὥσπερ ἐννεάζων τῷ γήρᾳ διατελεῖς, χαίρω, καὶ εἴη σοι ἀεὶ οὕτως ἔχειν. ἐμοὶ δὲ καὶ παρα-D 2 μύθιον ἀν εἴη ἡ φίλου ὑγίεια πρὸς τὰ πολλὰ νοσήματα τοῦ ἐμοῦ σώματος. συγχαίρω δέ σοι καὶ τῆς εὐτεκνίας. καὶ εἰ κοινὰ τὰ φίλων, εὐθύμως δὴ ἀν κάγῳ διάγοιμι φίλου πάντα εὐδαιμονοῦντος. τὸν δὲ βίον ἀλλήλοις συνόντας διάγειν ἡμᾶς ἐν τῇ αὐτῇ πόλει εὐκτέον μέν ἔστιν, δτι ἀγαθόν· οὐ δυνατὸν δέ, εἰ μή τι καὶ τοῖς λόγοις ὁ νῦν ἀρχιερεὺς ὃν ἀπομερίσεται τῶν πολλῶν, ὃν ἔχει χρημάτων. σὺ τοίνυν καὶ περὶ τούτου σκοπῶν τὸν λόγον ποιοῦ. καὶ μηδενὸς ἀμέλει τῶν εἰς δύναμιν καὶ σπουδὴν τοιαύτην ἡκόντων. τύχην δὲ τὴν παροῦσαν καὶ τελευτὴν ἀρχιερέως, φιλολόγου τε καὶ ἐλευθερίου, καὶ δπως ἐπολοφυρό-40 μενός μοι φιλανθρώπως καὶ φιλικῶς ἐπιστέλλεις, ἀνιαρὰ μέν, εἰ γε ἀνθρώ-

3 καὶ *supplevi* | 13 δυσχεραίνοι] δυσχεραίνη D | 15 πρῶτον] πρῶτου D | 20 μὴ *supplevi* | 29 παρεχομένης *scripsi cum Gercke*] παρεχομένη D | 30 ὑγιεινῶς] ὑγιεινοῦ D
40 ἐπιστέλλεις] ἐπιστελλεῖς D

ποιεις οὖσιν, ἀνάγκη αἰσθησιν γίνεσθαι τῶν τοιούτων. παραμυθεῖται δέ με τὸ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εὐμετάβολον καὶ βραχύ. οὐδὲ γάρ οἱ νῦν ἀπολαύοντες πλούτου καὶ τῶν τοιούτων ἀγαθῶν ἔξεστιν ἐπὶ μακρὸν ἀπολαύειν, ἀλλ' εἰ μή τι ἔτερον, θάνατός γε πάντα ἀφανιεῖ. καὶ ἔξιστος τῶν περὶ ἀνθρώπους παραγενόμενος ὁ μόρος πάντας ἐν ἴσω καταστήσεται εἰς ἀπάντα τὸν αἰῶνα. 5

"Α δὲ πυνθάνεσθαι συγγεγράφθαι τοῖς περὶ Βησσαρίωνα λέγεις, ὑπὲρ Πλάτωνός ἔστι πρὸς λοιδορίας καὶ ἀντιλήψεις Γεωργίου τοῦ Τραπεζούντιου Κρητός. ὁ γάρ τοι Γεώργιος ὅδε ἐπαινεῖν μὲν βούλεται Ἀριστοτέλη· Πλάτωνα δὲ ψέγει καὶ ἀνεπιστήμονα πάντων ἀπλῶς γεγονέναι φησί καὶ γράφων ὑβρίζει. ἀμαθῆς δὲ ὁν παντελῶς καὶ ἥλιθιος ἀνθρωπος οὐδενός ἔστιν ἄξιος λόγου. 10 οἵ γε μέντοι περὶ Βησσαρίωνα οὐκ ὀλιγωρήσαντες συγγεγράφασιν ὑπὲρ Πλάτωνος πλείω ἀττα λόγου τε καὶ σπουδῆς ὄντως ἄξια. ταῦτα δὲ καὶ εἰς τὴν Λατίνων φωνὴν μετενεγκόντες ἔχουσιν οὕπω ἐκδεδωκότες.

'Ἐν 'Ρώμῃ.

3. Θεόδωρος

'Ανδρονίκω τῷ Καλλίστου.

B 45
P 27^v
L 63

Θεόδωρος 'Ανδρονίκω εῦ πράττειν. "Οτι οὐ συναποδημήσαις τοῖς ἄλλοις σύ B 45^v γε εἰς τὴν Σκυθικήν, ἐπαινῶ σου τὸν λογισμόν. εἰ δέ τις τῶν ἄλλων οὐκ ἐπαινεῖ, οὕπω ἀποδεκτέον αὐτοῦ τὴν γνώμην, πρὶν ἡ τὰ περὶ τοὺς ἀπελθόντας, ὡς ἔσχε, πυθέσθαι. οὐ γάρ φθονήσεις, οἷμαι, οὐδενὶ τῆς ἔκεī εὔτυχίας. τί ποτε 20 δ' οὐκ ἐπέστειλας ἡμῖν μετὰ ταῦτα; ἡ αἴτιον τὸ ἀγγελθὲν ὑπό του ἡμῖν, ὅπερ ἀπείη, ὡς ἡσθένησας πυρετῷ; ἀλλ' ὑγιαίνοις. πλούσιοι δὲ νοσήτωσαν, εἰ μὴ δυνατὸν ἀπολέσθαι ἐξ ἀνθρώπων τὴν νόσον. τοῖς μὲν γάρ πάντα εἰς θεραπείαν εὔπορά τε καὶ ῥάδια· σοὶ δὲ πένητι ὄντι ἀπορίαν τῶν τοιούτων ὑπάρχειν ἀνάγκη, οἶόν τι κάμοι συμβαίνει νοσοῦντι. καίτοι οἱ δεσπόται ἡμῶν διαταττό- 25 μενοι ἡμῖν τὰ ἐπιτήδεια, τάναγκαῖα μόνον τῷ ὑγιαίνοντι ὄρίζουσι. νόσου δὲ καὶ συμπτωμάτων τοιούτων προμήθειαν ἡμῖν οὐδεμίαν ποιοῦνται, ὡς ἄρα ἐκ δρυδὸς ἡ πέτρας, ἀλλὰ μὴ ἐξ ἀνθρώπων γεγεννημένοις. τὰ δ' ἐν 'Ρώμῃ εὔτυχῶς μὲν ἄλλοις πολλοῖς ἀπαντᾶ· ἐμοὶ δὲ οὐδὲν εὔτυχέστερον τῶν προτέρων. ταῦτα

15 B P *Suprascriptio*: 'Ανδρονίκω τῷ Καλλίστου. | 22 νοσήτωσαν P νοσείτωσαν B | 23 νόσου] νόσων B P | 24 πένητι P πένητι B | τοιούτων B τοιοῦτον P

Ep. 3. Gazes hat von seinem Freund eine Zeitlang nichts gehört und wünscht, daß die Nachricht von seiner Krankheit sich nicht bewahrheite. Er hat über sein schmales Einkommen zu klagen, das allenfalls in gesunden Tagen zum Leben ausreichend sei. Die Hoffnungen, die er auf Papst Sixtus IV (seit 1471) gesetzt, waren bis jetzt trügerisch. — Der Brief ist wie der folgende noch zu Bessarions Lebzeiten geschrieben, also wohl 1471 bis Mitte 1472.

Der bisher noch ungedruckte Brief ist überliefert: Rom, Cod. Vat. gr. 1393, fol. 45—45 v (= B); Mailand, Bibl. Ambr. Cod. gr. P. 119 sup. fol. 27 v (= P); Cod. gr. D 118 inf. (= D). — B, eine Sammlung von Gazes' Werken und Briefen in sorgfältiger Schrift, erscheint für die Briefe als die beste Überlieferung, übertrifft auch P und bei weitem D. Vgl. oben S. 572; Florenz, Bibl. Laur. Plut. 55. Cod. 9. fol. 63 (= L).

οἵα ἔστιν, οἴδας. ὅμοια δηλαδὴ τοῖς διαιτωμένοις ὑπὸ τῶν Ἰατρῶν, οὐτε
ἰσχὺν ἐντίθησι τῷ νοσοῦντι, οὔτ' ἀποθνήσκειν ἔχει. ὥστε αἱ παρὰ Ξύστου ἐλπίδες
ἐλάνθανον διάγουσαι τὴν ἄλλως ἡμᾶς. καὶ οἱ δόξαντες φίλοι ἐλέγχονται μὴ
φίλοι οὐπάρξαντες, ἀλλ' ἐκ σκηνῆς προσωπεῖα. ὄργῃ δ', ως εἰπεῖν, ἡ αὐλὴ
τρυφῆς οὖσα μεστὴ καὶ ὕβρεως φανερόν τε ἐκάστῳ γίνεται ἐν τούτοις, ως
ἄνευ ἀρετῆς οὐδὲ ῥάδιον φέρειν ἐμμελῶς τὰ εὐτυχῆματα. ἔρρωσο.

Ἄπὸ Ῥώμης, Βοηδρομιῶνος ἐνάτη ἵσταμένου.

4. Θεόδωρος Ἄνδρονίκῳ τῷ Καλλίστου.

10 Φίλτατε ἀδελφὲ χαῖρε. Ἀπεκρινάμην πρὸς τὸν δεσπότην, περὶ ὧν γέγραφας. B 45^v
δέομαι δ' ἐν τοῖς πρὸς αὐτὸν μου γράμμασι καὶ ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου Σοφιανοῦ P 28
συνιστάς, δν τρόπον μοι εὗ ἀνέχειν ἐδόκει. συμβούλευε δὲ καὶ σὺ Σοφιανῷ, L 63^v
μηδὲν ἔξω φέρεσθαι καὶ ζητεῖν ἄλλο τι, ἀλλὰ στέργειν τοῖς ἡμετέροις λόγοις B 46
τε καὶ βοηθήμασι. οὕτω γάρ βέλτιον ἔξει τὸ πρᾶγμα. ἔστι δ' ὁ ἐμὸς λόγος,
15 ως διὰ βραχέων εἰπεῖν, μηδὲν μηδενὶ κοινολογεῖσθαι τῶν ἔξωθεν περὶ τοῦ συμ-
βάντος· ἐπιμένειν τε τοῖς αὐτοῖς οἷς πρότερον· καὶ ὅπόσα εἴωθε πρότερον
δρᾶν, ἔτι δρᾶν· καὶ μηδεμίαν ἐμφαίνειν μεταβολήν. ταῦτα ἐγὼ εἴνους ὧν
συμβούλευώ. ἔργον δ' αὐτοῦ ἀν εἴη κρατῆσαι τοῦ πάθους καὶ πεισθῆναι τῇδε
τῇ συμβουλῇ ἀγαθῇ οὕσῃ. λέγε δέ μοι αὐτῷ καὶ ἔρρωσθαι καὶ τοῖς ἄλλοις
20 τῶν φίλων. εῦ πράττοις.

5. Θεόδωρος Βησσαρίωνι Καρδινάλει.

Βησσαρίωνι καρδινάλει, τῷ κυρίῳ, Θεόδωρος εῦ πράττειν. "Ηδη τὴν B 46
ιεράν σου κεφαλὴν ἐν Κελτοῖς εἶναι καὶ ὑγιαίνουσαν πράττειν τὰ εἰς κοινὴν P 28
25 συντείνοντα ὠφέλειαν ἡγούμενος ἥδομαι· εὔχομαι τε ἐπὶ μηδενὶ τῶν πραττο- L 65

2 Ισχὺν B Ισχὴν P | 3 τὴν ἄλλως P τηνάλως B | 8 B P *Suprascriptio*: Τῷ
αὐτῷ. | 12 μοι B] P om. | 13 φέρεσθαι P φέραισθαι B | 15 βραχέων B βραχέως P |
15 κοινολογεῖσθαι] κοινωλογεῖσθαι B P | 21 B P *Suprascriptio*: Βησσαρίωνι καρδινάλει. |
23 τὴν B P] L om.

Ep. 4. Gazes hat Andronikos' Wünsche Bessarion (πρὸς τὸν δεσπότην) vorge-
tragen. Auch für Sophianos sei er eingetreten. Von diesem Schritt solle dieser anderen
gegenüber Schweigen bewahren.

Der bisher noch ungedruckte Brief ist überliefert: Rom, Cod. Vat. gr. 1393,
fol. 45v—46; Mailand, Bibl. Ambr. Cod. gr. P 119 sup. fol. 28 (= P); Cod. gr. 118
inf. (= D). Vgl. oben S. 572; Florenz, Bibl. Laur. Plut. 55, Cod. 9. fol. 63^v (= L).

Ep. 5. Gazes wendet sich an Bessarion, als dieser sich auf seiner Legations-
reise in Frankreich befindet (seit 20. April 1472). Neben den fürstlichen Familienver-
bindungen mit der Familie des Papstes (vgl. L. v. Pastor, Gesch. d. Päpste II [1904],
S. 487 ff.) macht er ihm nähere Mitteilung über die Vorbereitungen zur Vermählung
der Paläologin Zoë mit dem russischen Großfürsten Iwan III, weil das Bessarions
bisherige Sorge gewesen war (vgl. Bessarionis Epist. n. 79). So über die Ankunft des
russischen Abgesandten, die vom Papst gewährte Mitgift der Braut, die Erkrankung
des Brautführers, der von seinem Fürsten mit zu geringem Reisegeld ausgestattet war.

Mohler, Kardinal Bessarion. III.

μένων δοφθῆναι τὴν τύχην ἐναντιουμένην τῇ σῇ ἀρετῇ, ἀλλὰ πάντα ἔπεσθαι συνεπιβαλλομένην καὶ συνεργοῦσαν, ἵνα τελέως εὐδαιμονῆς ὀνεμποδίστως ἀρετῇ χρώμενος. εἰρηναῖα δὲ καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἔστι, συχναὶ τε ἐπιγαμίαι γίνονται τῷ ἀρχιερεῖ πρὸς τοὺς τῇδε δυνάστας. καὶ δλῶς ἕοικε πᾶσι φίλος εἶναι ἐθέλειν καὶ πάντας ἀλλήλοις ὅμονοεῖν ποιεῖσθαι περὶ πολλοῦ. ἐδέξατο 5 δ' ἐντίμως καὶ τὸν παρὰ τοῦ Ῥωξανῶν ἡγεμόνος πρεσβευτὴν ἥκοντα ἐπὶ τῇ πραττομένῃ ἐκ πολλοῦ ἐπιγαμίᾳ τῇ σῇ αἰδεσιμωτάτῃ κεφαλῆ. τά τε περὶ τὸ
P 28^v κῆδος ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῶς, ὡς ἐτύγχανες δεόμενος. καὶ ἀπεπέμψατο δὴ τὴν νύμφην δωρησάμενος καὶ εὐλογήσας. ἥδε μὲν οὖν ἀπεισι πρὸς τὸν
L 65^v ἄνδρα ἀπάρασα τῆς Ῥώμης Ἐκατομβαιῶνος ἐνάτῃ φθίνοντος· νυμφαγωγὸς δὲ 10 εἷς μόνος ὁ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως συναπῆρεν. ὁ γάρ Ἱέρακος οὐχ οἴδε τε ἣν συν-
B 46^v αποδημεῖν νοσήσας νεφρῖτιν καὶ δυσσουρίαν. τὰ μέντοι γε πρὸ τοῦ, ἔως ὑγίαινεν,
ἐπιμελῶς διώκησε πάντα καὶ συνετῶς, καν τι καὶ πρὸς τὴν ἔξοδον προσεβιάζετο,
ώς ἐγὼ οἴμαι, τὸ σῶμα· καὶ συνοδεύειν ἐπειρᾶτο, καίπερ ἀσθενής ὁν, εἰ μὴ
τὰ παρὰ τῆς βασιλίσσης γλίσχρα αὐτῷ παντελῶς ἀπήντα καὶ ἥκιστα εὔπρεπῇ. 15
καὶ γάρ ἐφόδιόν τε πολλῷ τοῦ ἴκανοῦ ἐλαττον ἐκείνη ἐδίδου καὶ οὐ πάνυ τι
προσέχειν ἔτι αὐτῷ ἐδόκει τὸν νοῦν συμβουλεύοντι. κἀγὼ δὴ, καίπερ μηθὲν
ἔμοι διαφέρον, δύμως ἀχθομαι ὑπὸ φιλανθρωπίας ἐπὶ τῇ τοῦδε τάνδρὸς ἀπο-
λήψει. ὅδε γάρ μόνος ἐν πλείστοις τοῖς συναπιοῦσι χρησιμώτατος ἦν διά τε
τὸ δίγλωττον καὶ τὸ πρὸς τὰ ἔθνη, δ. ὃν ἡ πορεία, εὔομίλητον καὶ εύμεταχείρι- 20
στον. καὶ πεῖρα δὲ πρὸς τὸ συνετώτερον ἐν τούτῳ ὡς ἀν ἐξ ἀρχῆς παρηκολουθη-
κότι τοῖς πράγμασι καὶ κατὰ γνώμην τῆς σῆς αἰδεσιμωτάτης κεφαλῆς πράξαντι.
ἀλλ' ὡς ἕοικε, δαίμων τις βάσκανος ἔβλαψε ταῦτα, ἵνα μὴ πάντα εύτυχοί τὰ
L 66 περὶ τὴν κόρην ἐκείνην σοι πεπραγμένα· ἀνθρώπων γάρ οὐδένα ἐγὼ ὀνομάζειν
καὶ αἰτιᾶσθαι ἐθέλω· οὐδὲν γάρ ἔμοι διαφέρει. 25

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ἐγὼ δὲ διατρίβω μὲν ἔτι ἐν Ῥώμῃ, σκοπῷ δὲ μετα-
βῆναι που, ἐνθα μοι ὁ βίος ἔσται ἀπ' ἐλαττόνων. οὐδεὶς γάρ ἔμοι χορηγεῖ οὐδὲν
πλὴν τῆς σῆς ἱερᾶς κεφαλῆς. ταυτὶ δὲ τὰ παρ' αὐτῆς. ἀλλοθι μὲν ἵσως ἀρκέσει·
ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἀρκεῖ. εὐτύχει.

'Απὸ Ῥώμης.

30

5 ἀλλήλοις B ἀλλήλων P ἀλλήλως L | 8 ἐτέλεσε L ἐτέλευσε B P | 9 εὐλογήσας L
 ἐπευλογήσας B ἐπελογήσας P | ἀπεισι L ἀπασι B P | 13 προσεβιάζετο] B P add. ἀν-

Die gleiche Mitteilung ließ Gaze dem Filelfo zugehen, wofür ihm dieser am 1. Juli 1472 dankte (Filelfi Ep. 94 bei Th. Klette, Beiträge z. Gesch. u. Lit. d. ital. Gelehrtenrenaissance III. Greifswald 1890, S. 163 f. Vgl. Pastor II 474 ff.). Der Schluß betrifft Gaze's persönliche Lage. — Vgl. P. Pierling, La Russie et l'Orient. Mariage d'un Tsar au Vatican, Paris 1891. — Derselbe schon in Revue des questions historiques 42 (Paris 1887) 353—396. Der von Pierling p. 53 noch vermißte Augenzeugenbericht Gaze's ist mit dem vorliegenden Brief gegeben.

Überlieferung: Rom, Cod. Vat. gr. 1393, fol. 46—46v (= B); Bibl. Vallic. Cod. gr. 190 (C IX), fol. 18—20; Mailand, Bibl. Ambr. Cod. gr. P 119 sup. fol. 28—28v (= P); Cod. gr. 118inf. Vgl. oben S. 572. — Florenz, Bibl. Laur. Plut. 55, Cod. 9, fol. 65—66 (≈ L).

Druckausgabe: bei Bandini, Catalogus manuscriptorum graecorum Bibliothecae-Laurentianae. Florentiae 1768. II 287 sq. (nach L).

**6. Θεόδωρος
Βησσαρίωνι Καρδινάλει.**

Τῷ κυρίῳ Θεόδωρος εὖ πράττειν. Ἐκ τῶν πρὸς τοὺς δεσπότας B 46^v ἐπεσταλμένων τὰ ἀμείνω περὶ τῆς σῆς σωτηρίας πειθόμενος, ὡς ἵερά P 28^v κεφαλή, χάριν οἴδα Θεῷ σωτῆρι καὶ τῆς πολλῆς ἀπαλλάττομαι ἀνίας, εἰς L 66 ἦν με ἐνέβαλε τὰ πρότερον ἀγγελθέντα· κοινὸν δὲ πένθος σύ γε καὶ B 47 πάσῃ τῇ πόλει παρέσχες, καὶ ὡς ἐπὶ πατρὸς κοινοῦ τελευτῇ πάντες ὠλοφύροντο ἐνθυμούμενοι τὴν ὑπὲρ τῶν κοινῶν πρόνοιαν καὶ σπουδὴν P 29 καὶ τὸ διὰ πάντων συνετὸν καὶ ἀγχίλον καὶ τὸ πρὸς ἀπαντάς φιλάνθρωπον 10 καὶ πρᾶον καὶ εὔεργετικόν. λόγων δ' ἐπιστάται ἐθρήνουν τὸν ἡγεμόνα L 66^v σφῶν αὐτῶν ἀπολωλεκότες, καὶ οἱ μὲν ἐν ἐπεσιν, οἱ δὲ ἐν λόγῳ πεζῶν τὴν κοινὴν ὁδύρεσθαι συμφορὰν ἐσκοποῦντο. ἀλλὰ Θεῷ χάρις τῷ σοὶ μὲν τὸν κίνδυνον λύσαντι, ἡμᾶς δ' ἔξω θρήνου καταστήσαντι καὶ δακρύων. καὶ μὲν δὴ καὶ ὡς ἐπ' ἀσφαλεῖ ἥδη σοι ὑγιείᾳ ἥτοι παρούσῃ ἢ μετ' ὀλίγον ἐγγενησο- 15 μένη ἥδομεθα καὶ εὐχόμεθα σοι βίον μακρὸν καὶ εὐδαίμονα, δικαιοτάτῳ διητι- μηδὲν ὑπὸ μηδενὸς ἐνοχλεῖσθαι τῶν ἀβουλήτων· ἐλπίζομέν τε διὰ ταχέων ἐν ‘Ρώμῃ τὰ εἰωθότα σε πολιτευόμενον ὄψεσθαι, εἰ μή τι τῶν ἀλλων χωρίων ὑγιεινότερον ἐγχειμάσαι δοκοίη — τάχα γάρ ἀν καὶ τις ἔννοια τοῖς ιατροῖς γένοιτο τοιαύτη — ἥτοι διὰ τὸ τοῦ περιέχοντος εὐχρατότερον ἢ διὰ τὴν τῶν 20 περὶ Βονωνίαν καὶ Πατάνιον θερμῶν ὑδάτων χρῆσιν ἐν καιρῷ εὐμαρεστέραν συμβαίνουσαν ἀν ἐγγὺς διατρίβοντι, χαλεπὸν δὲ καὶ <διὰ> μῆκος δόδοι σώματι ἀρτίως ἀναρρωσθέντι. ἀλλὰ γάρ δτι ποτ' ἀν ἐλόμενος πράττοις, εἴη τοῦτο λυσιτελέστατον καὶ τῆς παρούσης χρείας ἀνυστικώτατον. ἐρρωμένως καὶ εύτυχῶς διάγοις τὸν βίον.

25 'Απὸ 'Ρώμης.

**7. Θεόδωρος
Βησσαρίωνι Καρδινάλει.**

Τῷ κυρίῳ Θεόδωρος εὖ πράττειν. Εὔχομαι ἀγαθὰ πυθέσθαι περὶ B 47 σοῦ, ὡς ἵερά κεφαλή, ὡς τὰ γε ἔναγχος ἀγγελθέντα δεινὴν ἡμῖν εἰργά- P 29 30 σατο λύπην. καὶ τι καὶ πρὸς τὸ θεῖον νικώμενοι ὑπὸ τοῦ πάθους οὐ L 67 B 47^v

1 BP Suprascriptio: Τῷ αὐτῷ | 22 πράττοις] πράττης BP | 23 BP Suprascr.: Τῷ αὐτῷ

Ep. 6. Der Brief stammt ebenfalls aus der Zeit, da sich Bessarion in Frankreich befand. Gaze ist beunruhigt über die Nachrichten von dem bedenklichen Gesundheitszustand des Kardinals, hofft aber auf Besserung und erteilt Ratschläge.

Der bisher noch ungedruckte Brief ist überliefert: Rom. Cod. Vat. gr. 1393, fol. 46v—47 (= B); Mailand, Bibl. Ambr. Cod. gr. P 119 sup. fol. 28v—29 (= P); Cod. gr. D 118 inf.; Cod. gr. D inf. 448, fol. 12v, item fol. 35v. Vgl. oben S. 572; Florenz, Bibl. Laur. Plut. 55, Cod. 9. fol. 66—66^v (= L).

Ep. 7. Weitere Nachrichten über Bessarion haben Gaze erneut beunruhigt. Er gibt aber die Hoffnung nicht auf.

Der bisher noch ungedruckte Brief ist überliefert: Rom. Cod. Vat. gr. 1393, fol. 47—47v (= B); Bibl. Vallic. Cod. gr. 190 (CIX); Mailand, Bibl. Ambr. Cod. gr. P 119 sup. fol. 29—29v (= P); Cod. gr. D 118 inf.; Cod. gr. D 488 inf. fol. 13; Florenz, Bibl. Laur. Plut. 55, Cod. 9. fol. 67 (= L).

P 29^v πάνυ τοι εὔφημα ἐλέγομεν· ποῦ τὰ προνοίας, εἰ δὲ μὲν ὑπὲρ τῶν κοινῶν πόνους ὑπομένων μακροὺς καὶ ἀρετῆς ἔργα ἐπιδειχνύμενος τέθνηκεν, οἱ δὲ λυμαινόμενοι τὰ κοινὰ καὶ εἰς ἕσχατον μοχθηρίας ἐληλακότες ζῶσιν εὐτυχοῦντες καὶ ὅν ὅρεγοιντο, ἀπολαύοντες; ἀλλ' εἴη σοι μὲν ῥαῖσαι τῆς νόσου καὶ ἔξειν ἀνειληφότα ἀσφαλῆ, τοῖς πράγμασιν αὖ ἐπιστῆναι καὶ 5 πολιτεύεσθαι τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα, ἡμεῖς δὲ τῆς παρούσης ἀπαλλαγέντας δυσθυμίας, συνεῖναι σοι ἐφηδομένους τῇ σῇ ὑγιείᾳ καὶ εὐφημίᾳ. ἔρρωμένως καὶ εὐτυχῶς διάγοις.

'Απὸ 'Ρώμης.

8. Θεόδωρος

'Αλεξίῳ.

B 47^v Θεόδωρος 'Αλεξίῳ εὗ πράττειν. 'Η τῷ δεσπότῃ συμβάσα νόσος κάμε
 P 29^v σφόδρα ὡς τὸ είκοσι ἀνιψι. φίλος γάρ μοι καὶ εὔεργέτης ἐστὶν εἰς τὰ μάλιστα.
 L 67 θαρρεῖν μέντοι γε ἔχω ἔξι ὅν πυνθάνομαι νῦν, καὶ λύσιν ἐλπίζω τοῦ νόσου. 15
 καὶ εἴη τοῦθ' οὔτως, ἵνα μήτε αὐτὸς γένηται ἔξι ἀνθρώπων, δίκαιοις ὅν περιεῖναι
 καὶ ἀρχεῖν πολλῶν ἐπὶ χρόνον μακρότατον, μηδὲν ἡμεῖς ἀπαραμένητα ἀνι-
 ώμεθα φίλοιν ἀγαθὸν ἀπολωλεκότες καὶ εὔεργέτην. σὲ δὲ ἐπαίνῳ τῆς πρὸς
 αὐτὸν σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας. ἔνδειξιν γάρ ἔχει ταῦτα οὐ μόνον εὐγνωμοσύνης,
 ἀλλὰ καὶ διληγούσιον τρόπων χρηστότητος. ὁ δὲ πατὴρ ἀφίκετο μὲν δεῦρο
 ἐπὶ χρείᾳ, ὅν οἶδας. πυθόμενος δὲ τὰ περὶ τὸν δεσπότην, φέτο δεῖν καὶ ὡς 20
 αὐτὸν πορεύεσθαι, δπου ὅν φθάσῃ, εὔνοϊκὸν δηλαδὴ καὶ τοῦτο ποιῶν. ἀλλὰ νῦν
 ὑπὸ τῶν σῶν γραμμάτων ἀποτραπεῖς ὠχετο ἀπιών οἶκαδε εἰς Τάραντον. ἔρρωσο.

'Απὸ 'Ρώμης.

B 48 Χθὲς κατὰ τύχην εἶδον τὸν λικενκιᾶτον ἐν ὁδῷ καὶ εἶπον, ὅτι αὔριον
 L 67^v μέλλω σὺν 'Αλεξίῳ ὡς σὲ ἔξειν. ὁ δὲ ἤκουσε ταῦτα ἡδέως. καὶ λοιπὸν νῦν 25
 οὔτω ποιῆσαι. ἐλθὲ οὖν, εἰ μή τι τῶν ἀναγκαιοτέρων κωλύει.

1 προνοίας B προνοία P | 12 B P *Suprascriptio*: 'Αλεξίῳ. | 14 ἔχω B ἔγὼ P |
 16 ἀνιώμεθα B αἰώμεθα P | 22 ὠχετο B ὠχετο P | 24 Χθὲς] B *Suprascriptio*: Τῷ
 'Αλεξίῳ. P Τῷ αὐτῷ. | 25 μέλλω] μέλλως B μέλλων P

Ep. 8. Alexios, an den sich die vier hier zusammengestellten Briefe richten, ist ein noch jüngerer Mann griechischer Herkunft, lebt meist in Tarent, besitzt auch in Neapel ein Haus (Ep. 11) und erscheint als näher befreundet mit Gazes. — Im vorliegenden Brief teilt ihm Gazes mit, daß in der Erkrankung Bessarions, von der auch Alexios gehört hatte, eine Besserung zu erhoffen sei. Alexios' Vater — erwähnt wird dieser auch in Ep. 10, p. 581, 16 sowie Ep. 11, p. 583, 3 — wollte nach seiner Ankunft in Rom dem erkrankten Kardinal nachreisen, habe aber auf Alexios' Nachrichten hin seinen Plan geändert und sich nach Tarent begeben. Der Brief stammt demnach aus der Zeit von Bessarions Legation nach Frankreich. — Die nach dem Schluß stehenden Sätze sind in den Hss als eigener Brief überliefert, sind aber richtiger als Nachschrift zu erachten.

Der bisher noch ungedruckte Brief ist überliefert: Rom, Cod. Vat. gr. 1393, fol. 47v (= B); Mailand, Bibl. Ambr. Cod. gr. P 119 sup. fol. 29v (= P); Cod. gr. D. 118 inf. Vgl. oben S. 572; Florenz, Bibl. Laur. Plut. 55, Cod. 9, fol. 67—67^v (= L).

9. Θεόδωρος

'Αλεξίω.

Θεόδωρος Ἀλέξιδης εῦ πράττειν. Ἀφικόμεθα εἰς Βιτέρβιον καὶ τὰ αὐτοφυῆ B 50^v θερμὰ ὕδατα. καὶ χρώμεθα δὴ οὐκ ἀνονήτως τοῖς ὕδασι, καν εἰ μὴ πρὸς P 29^v 5 δησιν ἀξίαν τῆς τῶν πολλῶν περὶ τούτων δόξης. ἀλλ' ἡμῖν γε ἀγαπητὸν καὶ L 71^v τὸ μικρᾶς τινος αἰσθάνεσθαι ὠφελείας, καὶ ὄντων δὴ τῆς γινομένης δαπάνης P 30 ἡμῖν εὐαπόδεκτον ἥγούμενοι τὸ συμβαῖνον τουτὶ ὅφελος, ἐπιμένομεν ἀναλίσκοντες τὸ μικρὸν τοῦτο, ὅπερ τυγχάνομεν ἔχοντες χρυσίον. εἰ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἔρως ζωῆς ἐμπέφυκεν οὕτω δεινός, ως ζῆν μᾶλλον αἴρεσθαι πένη-10 τας καὶ προσαίτας, ἢ ἀποθανόντας βασιλεύειν τε καὶ πλουτεῖν, κοινὸν ἀν εἴη τὸ πάθος. καὶ καλῶς, ὡς ἔστι, φησὶ καὶ ὁ τοῦ Ὁμήρου Ἀχιλλεὺς λέγων, ως βούλοιτ' ἀν μᾶλλον ζῆν ἐπὶ γῆς δουλεύων ἀνθρώπῳ τινὶ καὶ τῶν φαυλοτάτων τὴν τύχην, ἢ ἀποθανὼν βασιλεύειν τῶν κατοιχομένων ἀπάντων ἐν "Αἰδου.

Τὰ δὲ συστατικά, ἀπερ ἥτησας, γέγραπται τὰ μὲν πρὸς τὸν Μυστηριακόν, 15 τὰ δὲ πρὸς Ποντανόν, ως ἡξίους καὶ ἐπιμελῶς. ίνα δὲ μήτε διαπέσοι, μήτε L 72 βραδύνοι, ἐπέμφθη δι' οἰκέτου ἐμοῦ. δίκαιον γάρ οὖν οὕτω φροντίσαι ἐπὶ πράγματι σῷ, ἀλλὰ μὴ τύχῃ καὶ ἀνθρώποις οὐκ ἀξιοπίστοις ἐπιτρέψαι φίλον B 51 τοιοῦτον πρᾶγμα δοκοῦν δησιν τινα ἐνεγκεῖν ἀν σοι καλῶς οἰκονομηθέν.

Σὺ δὲ καί, ὅπως τὰ περὶ σὲ νῦν ἔχει, δῆλόν μοι ποίησον, καὶ τί ποτε νῦν 20 ἐν Ῥώμῃ καινόν. ἀεὶ γάρ τι Λιβύη φέρει καινόν. εῦ δὲ ἔχοντα εἴη τὰ σὰ καὶ ἐπιδημοῦντι καὶ ἀποδημοῦντι. πάντα σοι Θεὸς οἰκονομοίη ἐπὶ τὰ ἀμεινόν τε καὶ εύτυχέστερον. ἔρρωσο.

'Απὸ Οὐιτερβίου, 'Εκατομβαιῶνος πέμπτη ἰσταμένου.

1 B P *Suprascriptio*: 'Αλεξίω ἥγουν ἐμοί. | 3 αὐτοφυῆ B αὐτοφυῆ P | 4 χρώμεθα B χρώματα P | 4 τοῖς B τῆς P | 6 ὄντων B δησιν P | 9 αἴρεσθαι B αἰρῆσθαι P | 11 'Αχιλλεὺς] 'Αχιλλεὺς B P *in marg.* | 13 ἀποθανὼν B ἀποθανὸν P | 19 ἔχει] B *suppl.* | 21 οἰκονομοίη B οἰκονομία P | τε B τι P

Ep. 9. Gazes hat die heißen Quellen von Viterbo aufgesucht, um eine Kur zu machen. Für den Aufenthalt hat er gerade etwas Geld erhalten. Er spricht vom Austausch seltener Bücher. Zum Schluß bittet er um Nachrichten aus Rom. — Der Brief, mit dem griechischen Monatsnamen Hekatombaion (Juli-August) datiert, ist wohl in das Jahr 1472 zu verlegen; denn Bessarion wird noch nicht als verstorben erwähnt.

Der bisher noch ungedruckte Brief ist überliefert: Rom, Cod. Vat. gr. 1393, fol. 50v—51 (= B); Mailand, Bibl. Ambr. Cod. gr. P 119 sup. fol. 29v—30 (= P); Cod. gr. D 118 inf. Vgl. oben S. 572; Florenz, Bibl. Laur. Plut. 55, Cod. 9, fol. 71v—72 (= L).

10. Θεόδωρος
Αλεξίω.

B 51 Θεόδωρος Ἀλέξιδι εῦ πράττειν. Ἐπέσταλκά σοι μηνὸς Φεβρουαρίου λήγον-
P 30 τος ἐπιδούς τὴν ἐπιστολήν, ὃ μάλιστα οἶόν τ' ἦν ἐπιδοῦναι, πιστῷ διακομιστῇ.
χαλεπὸν δὲ τυχεῖν πιστοῦ ἀπλῶς. ὅλιγοι οἱ εἰς Τάραντα πορευόμενοι ἐκ Ῥώμης 5
P 30^v καὶ οὗτοι ὡς ἐν μακρῷ ὁδῷ διαφόροις τὸν νοῦν ἐπαλλάττοντες πράγμασιν ἀμε-
L 72 λοῦσιν, ὃν τυγχάνουσιν εἰληφότες γραμμάτων. τά γε μὴν δοθέντα μοι ταῦτα
διακομισθῆναι ἀν δημηνὸς ἀσφαλῶς. Ἀθανάσιος γάρ τῶν μοναχῶν, ὃ καὶ σοὶ
γνώριμος, συνέπραξε τὴν ἐγχείρησιν.

"Ἐλεγον δὲ ἐν ἔκεινοις ἴκανῶς, περὶ ὃν τε ἐβούλου μαθεῖν, καὶ ὃν ἔγωγε 10
ἔτύγχανον ἀπορῶν, τί ποτε σὺ ἀγαπῶν τοῖς παροῦσιν ἐν Τάραντι μικροῖς τε καὶ
ταπεινοῖς οὐκ ἐπανήκεις εἰς Ῥώμην; ἄλλως τε καὶ γνώμην ἔχων, δτε θέρους
ἀπεχώρεις, μὴ συχνόν τινα χρόνον διατρῆψαι ἐν Τάραντι, ἀλλὰ μετοπώρου ἐπανή-
κειν. ταῦτα δὲ καὶ νῦν ἀπορῶ καὶ θαυμάζω, δτι ἐνὸν ἐπίδοσιν ποιεῖσθαι ἐν Ῥώμῃ
περὶ πάντα γενναῖως. σύ γε Ἰαπυγίαν οἴκεῖν προείλου, καὶ σχεδόν τι ἀγραυλεῖν." 15
B 51^v ἡ γάρ ποτε μεγάλη 'Ελλὰς νῦν ἐρημία μεγάλη ἔστι καὶ παράδειγμα, ὡς κα-
θάπερ τῶν καθ' ἔκαπτα ἀνθρώπων, οὕτω καὶ πόλεων καὶ ἐθνῶν τελευτὴ βίου
ὑπάρχει. εὔπορίαν μέντοι γε τῶν ὀνίων καὶ εὐπραγίαν ἀγορᾶς είναι ἐν Τάραντι
πείθομαι. ἀλλὰ σοὶ νέῳ δοῦτι καὶ μήπω οἰκονομικῶν ἀπτομένῳ οὐκ ἔχει ἴκανὸν
L 72^v λόγον τὸ ἐμφιλοχωρεῖν, ἔνθα εὐκαρπία τε καὶ πολυκαρπία. γέρουσι γάρ ταῦτα 20
ἀρμόττει, τοῦτο μὲν ἡδονῆς τινος δεομένοις εἰς ἀπόκρουσιν τῶν πολλῶν λυπη-
ρῶν, τοῦτο δὲ ἀπορουμένοις χρημάτων καὶ μηδαμόθεν πορίζεσθαι δυναμένοις
διὰ τὴν τῆς ἡλικίας ἀσθένειαν. νέοις δὲ καὶ τὸ περὶ ἡδονὴν ἐγκρατὲς φιλότι-
μον καὶ τὸ περὶ οἰκονομίαν ἀμελὲς ἀνεπιτίμητον. πλὴν ἀλλ' εἴ τι συμβάν ἀναγ-
καίαν πεποίηκε τὴν χρόνιον διατριβήν, — εἰκὸς γάρ καὶ τοῦτο συμβῆναι — 25
δῆλον τοῦτο ποίησον καὶ ἐμοί, ἵνα μὴ ἀπορῶ. νῦν γάρ τρὶς μὲν ἐπέστειλας·
εἴπας δὲ οὐδ' ἀπαξ, διότι χρόνον οὕτω συχνὸν διατρίβεις ἐν Τάραντι, καὶ εἰ
μέλλεις ποτὲ ἐπνήξειν.

1 B P *Suprascriptio*: Τῷ αὐτῷ. | 3 ἐπέσταλκα B ἐπέταλκα P | 3 Φεβρουαρίου]
φευρουαρίου B φευρουρίου P | 5 πιστοῦ B πιστῷ P | 6 οὗτοι B οὗτος P | 7 ὃν B
ὅ P | 16 ἐρημία B ἐρημία P | 23 φιλότιμον B φιλοτιμόν P

Ep. 10. Gaze erinnert, daß er gegen Ende Februar durch den Mönch Athanasios an Alexios einen Brief habe bestellen lassen. Er wundert sich, daß Alexios immer noch in dem abgelegenen Tarent weile. Wenn das Leben dort auch billig sei, so stehe es einem jungen Manne doch nicht zu, sich aus der Welt zurückzuziehen. In Gaze's gesundheitlichem Befinden hat sich noch nichts gebessert. Die Angelegenheit eines Knaben mit Namen Paulos — wahrscheinlich stand dieser unter Alexios' Obhut — geht ihm nahe; doch könne er ihn nicht aufnehmen. — Der Brief stammt vom 29. März, wahrscheinlich 1473.

Der bisher noch ungedruckte Brief ist überliefert: Rom, Cod. Vat. gr. 1393, fol. 51—52 (= B); Mailand, Bibl. Ambr. Cod. gr. P 119 sup. fol. 30—30v (= P); Cod. gr. D 118 inf. Vgl. oben S. 572; Florenz, Bibl. Laur. Plut. 55, Cod. 9. fol. 72—72^v (= L).

Ἐγὼ δὲ ζῶ μὲν νοσητευόμενος ἀεί· χεῖρον δὲ οὐκ ἔχω, ἢ ὅτε ἥσθα παρών. P 31
χάριν δέ σοι οἶδα πολλὴν τῆς πρὸς ἐμὲ εύνοίας, ὅτι καὶ ἀγανακτεῖς μὴ πυθό-
μενος ὑγιαίνοντά με καὶ οἶος εἴς ὡς ἐμὲ θέναι, εἴ τι τῶν χαλεπωτέρων συνέ-
βαινεν.

5 "Α δὲ περὶ Παύλου τοῦ παιδὸς ἐπιστέλλεις, ἥδιστα κάμοι γίνεται ὡς τὸ
εἰκός. καὶ εἴη ἐπιδιδοὺς ὁ παῖς ἀξίως τῶν γεννησάντων. ἀγαγεῖν δ' αὐτὸν
πρὸς ἐμέ, τί ἀν ὄφελος εἴη; ὁ μὲν γάρ παιδοκομίδη ἔτ' ἐστὶ καὶ ἀγωγῆς ἐδραίας
δεόμενος. Ἐγὼ δὲ τὸν βίον μετανάστης, εἰ μήτις, ὡς οἶσθα, πτωχὸς ὅν καὶ L 73
ἀνέστιος· καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε μηδενὸς τυγχάνων παρὰ τῶν ἐν 'Ρώμῃ ἀρχόν-
10 των, ἀναγκάζομαι ἀποχωρεῖν. τέως μὲν οὖν μενέτω ὁ παῖς παρὰ τοῖς γονεῦ- B 52
σιν ἢ ὅπου ἀλλοθι δοκεῖ ἀμεινον. ὕστερον δὲ πρὸς τὰ παρόντα καὶ τοῦτο
ἐπιβλέποντες τὸ δέον ποιήσομεν.

Τοῦ δὲ κώμητος Τριχάρδου ὄνομα καὶ εἰς ἐμὲ ἔκει καὶ ἀρετῆς φήμη.
οἰκειότης δὲ πρὸς αὐτὸν ἔμοι οὐδεμίᾳ, ὅσα τε ἐγὼ μέμνημαι. σοὶ δὲ δι' ἀρετὴν
15 ῥάβδιον γνώριμον γενέσθαι ὀτεοῦν τῶν καλῶν κάγαθῶν, καὶ μηδενὸς ἐτέρου
γνωρίζοντος. ἔρρωσο καὶ τὸν πατέρα καὶ πάντας τοὺς οἰκείους ἀσπασαι
παρ' ἐμοῦ.

'Απὸ 'Ρώμης, Μαρτίου καθη.'

11. Θεόδωρος

'Αλεξίω.

Θεόδωρος' Αλέξιδι εῦ πράπτειν. Δίς σοι ἐπέστειλα, τὰ μὲν πρῶτα Φεβρουα- B 52
ρίου μηνός, τὰ δὲ δεύτερα Μαρτίου λήγοντος. ὅτι δὲ τὰ πρῶτα οὐκ εἴληφας, P 31
θαυμάζω. τῶν γάρ δευτέρων οὕπω καιρός. καίτοι ὁ λαβὼν ἔκεινα 'Αθανάσιος L 73
ἡν τῶν μοναχῶν ὁ καὶ σοὶ γνώριμος. διακομίσαι μέντοι οὐκ ἔφασκεν αὐτός·
25 δοῦναι δ' ἐτέρῳ εὐθύνει, ἀπιόντι καὶ δὴ καὶ μικρὸν ὕστερον. ἐρωτῶντι, εἰ δε- L 73ν
δωκώς εἴη· πάνυ γε, ἔφη, καὶ ἀσφαλῶς. ἀλλ' ὡς ἔοικεν, ἥτοι ἡπάτηται αὐτὸς

5 Παύλου B πάντα P | 5 ἐπιστέλλεις] ἐπεστέλλεις B P | 6 ἐπιδιδοὺς B ἐπι-
δοὺς P | 13 Τριχάρδου B Τριχάρδου P | 19 B P *Suprascriptio*: Τῷ αὐτῷ. | 21 ἐπέ-
στειλα B *suprascriptis sup. ἐπέσταλκα*] ἐπέστειλα I'

Ep. II. Von Gazes' Briefen an Alexios ist einer nicht bestellt worden. Der Besteller Athanasios hat sich als unzuverlässig erwiesen. Einen zweiten Brief ließ er an einen gewissen Hierakos zur Weiterbeförderung abgehen. Auf ein Schreiben von Alexios erhebt er die alte Frage, warum er so lange in Tarent bleibe. Er habe doch ein Haus in Neapel. Wieder kommt er auf den Knaben Paul zu sprechen, der schon im letzten Brief Gegenstand seiner Sorge war. Er könne ihn nicht aufnehmen; denn er sei arm und ruhelos, namentlich seitdem Bessarion gestorben ist. Er müsse Rom verlassen. Den jetzt herrschenden Kreisen könne er bei seinem Alter und Gesundheitszustand nicht mehr dienen. Seinen kargen Lebensunterhalt findet er drückend. — Der Brief stammt vom 13. April 1473.

Überliefert ist der bisher noch ungedruckte Brief: Rom, Cod. Vat. gr. 1393,
fol. 52—53 (= B); Mailand, Bibl. Ambr. Cod. gr. P 119 sup. fol. 31—32 (= P); Cod. gr.
D 118 inf. Vgl. oben S. 572; Florenz, Bibl. Laur. Plut. 55, Cod. 9. fol. 73—75 (= L).

ἢ ἡπάτα. τὰ δεύτερα δὲ θαρρῶν λέγω, ως διὰ ταχέων εἰληφώς ἔσῃ. ἐπεμψα
γὰρ ταῦτα πρὸς τὸν Ἱέρακον, τυχὼν ἡμεροδρόμου διακομιστοῦ ως ἔκεινον
P 31^v πορευομένου, καὶ ἐδεόμην φροντίσαι, δπως διαπεμφθέντα πρὸς σε ἥξει. ἔκει-
νος μὲν οὖν ταῦτα. εῦ οἶδ', δτι φροντιεῖ. τοῦ δὲ ἑτέρου τοῦ τὰ πρῶτα λαβόντος
καταρώμενος, εὔλογα δν χαλεπαίνειν δόξαις.

5

Nuv̄ δὲ ἑτερα σὰ κομισάμενος γράμματα παρὰ τοῦ ἡμετέρου Ἱωάννου
καὶ μαθών, ως εῦ ἔχεις τοῦ σώματος, χαίρω. ὑγιείας γὰρ ὑπαρχούσης οὐ
B 52^v μικρόν τε εὐδαιμονίας πάρεστι μέρος καὶ ἐλπὶς ἀγαθὴ περὶ τῶν ἄλλων ἀπάν-
των, ἄλλως τε καὶ νέω δντι. ἐν γὰρ μαχροτέρῳ βίῳ εὐέλπιστα γίνεσθαι ἐθέλει
καὶ τὰ τέως δοκοῦντα ἀνέλπιστα. μαθὼν δὲ καὶ τοῦ πρότερον ἀπορουμένου 10
τὴν αἰτίαν, τί ποτε πολὺν οὔτω χρόνον ἐν Τάραντι διατρίβεις, εὔλογον εἶναι
καὶ ἀναγκαίαν φημί· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀπὸ σοῦ πᾶν ἥδη ἐγένετο, καὶρὸς οἷμαι
L 74 ἐπανήκειν. ἔχεις γὰρ οἰκίαν τὴν τοῦ Νεαπόλεως τῶν ἐν τέλει καὶ μάλιστα
εὐδοκιμούντων.

Περὶ δὲ Παύλου τοῦ παιδὸς καὶ πρότερον ἐπέσταλκά σοι ἀποχρινόμενος, 15
καὶ νῦν ταῦτα λέγω, ως ὁ παῖς δεῖται ἐδραίας ἀγωγῆς. ἐγὼ δὲ διὰ πενίαν
ἀνέστιός είμι καὶ μετανάστης τὸν βίον· καὶ μάλιστα νῦν, δτ' ἀποθανόντος τοῦ
Νικαίας οὐδὲν παρ' οὐδενὸς ἔχω λαμβάνων εἰς τὸν βίον. ἀλλὰ δεῖ με ἀποχω-
ρεῖν τῆς Ῥώμης καὶ τῶν ἐνθάδε ἀρχόντων. ἀλλ' ὅτιοῦν περὶ παιδὸς πράξατε
βουλευσάμενοι, τούμδν δ' ἵσθι τοιοῦτον δν, ως εἴπερ ἐτύγχανε νῦν παρ' ἐμοὶ 20
ὁ παῖς ὁν, ἀνάγκη δν ἦν ἑτέρῳ διδόναι ἀπολαμβάνοντι. οὔτως ἐγὼ δυστυχῶν
οὐδέν, ὁν προαιροῦμαι ποιεῖν, οἶδος τ' είμι. ταῦτα δὲ ὕστερον καὶ σὺ παρα-
γενόμενος δψει. καὶ ἀγανακτήσεις μὲν ως εἰκός ἐπὶ τῇ ἐμῇ δυστυχίᾳ· δυνήσῃ
δὲ οὐδὲν βοηθεῖν. πρὸς γὰρ τοὺς ἐνθάδε ἀρχοντας ἐν μόνον ἔκεινο βοήθημά
ἐστιν ἡ πολυχρόνιος δουλεία. ἐγὼ δὲ γέρων καὶ ἀσθενής ὁν δουλεύειν οὐ 25
δύναμαι. ὁστ' ἄκος ἐμοὶ γε οὐδέν· ἀλλ' ἀμεινον μεταστάντα ἄλλη ζῆν τὰ μὲν
P 32 πρὸς ἀνθρώπους ἐλευθέρως, τὰ δὲ πρὸς Θεὸν ἀμέμπτως, δσα δουλεύειν οἶδος
L 74^v τ' δν εἶη Θεῷ. οὔτε γὰρ ποδαγριῶντι μέμφεται Θεὸς μὴ τὰ γόνατα εἰς γῆν
κάμπτοντι, οὔτε καταρροϊκῷ μὴ ἀποκαλύπτοντι τὴν κεφαλήν, καθάπερ οἱ
B 53 ἀγνώμονες τῶν ἀνθρώπων δεσπόται· ἀλλ' ἐστιν δν εύμενής ἐπὶ τοῖς δυνατοῖς 30
θεραπεύμασιν.

Τῆς δὲ πρὸς ἐμέ σου εύνοίας χάριν μὲν οἶδά σοι πλείστην ως τὸ εἰκός.
οῖς δ' ἀμειβόμενος τὰ δίκαια μὲν ποιοίην, οὐκ ἔχω, πλὴν τῆς ἵσης εύνοίας καὶ
τοῦ ἀντιφιλεῖν. πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦθ' ἡ πενία ἔχει κακόν, μὴ δύνασθαι
φίλους εῦ ποιεῖν. εὔχεσθαι οὖν σοι λοιπὸν εύνοϊκῶς τάγαθά, σπουδαίω ἐπιεικῶς 35
δντι καὶ φιλαρέτω. καὶ εὔελπις δ' ἄρα είμι εὔχόμενος ταῦτα. ἀμα γὰρ ἐν σοὶ^{της}
ἀρετὴ τέ ἐστι καὶ ἡλικία προσήκουσα εἰς εὐδαιμονίαν. τῶν δ' ἐν Ῥώμῃ πρατ-
τομένων τοῖς ἀρχουσι νέον οὐδὲν ἔχω σοι φράζειν. ἀεὶ γὰρ δχνη ἐπ' δχνη

1 ταχέων P ταχέως B | 2 Ἱέρακον] Ἱέρακος B P | 2 ἡμεροδρόμου B ἡμετροδρό-
μου P | 9 νέω P νέον B | 11 διατρίβεις B διατρείβεις P | 15 ἐπέσταλκα B ἐπέσταλλα P |
21 ἀπολαμβάνοντι scripsi ἀπολαμβάνοντας B P | 23 δψει B corr. εξ δψη | 27 ἀμέμπτως B
ἀμέμπτος P | 29 καταρροϊκῷ] καταρροϊκῷ B P

γηράσκει, σύχον δ' ἐπὶ σύχῳ, πλὴν ὅσα γε "Ἐναγγῆς, Δακῶν βασιλεύς, ἀφίκετο εἰς 'Ρώμην κατ' εὐχὴν καὶ πολλὰ τιμηθεὶς οἶκαδε ἀπῆλθεν.

"Ἐρρωσο, καὶ τὸν πατέρα καὶ πάντας τοὺς οἰκείους προσαγόρευσον παρ' ἐμοῦ.

ἢ 'Απὸ 'Ρώμης, 'Απριλίου ιγοῦ.

12. Θεόδωρος

'Αλεξίω.

Θεόδωρος 'Αλεξίδι εὖ πράττειν. Ἐκομίσθη μοι ἡ ἐπιστολή, ἦν ἐπτακαιδε- B 53
κάτη πρὸ Καλενδῶν Σεπτεμβρίων ἐπέσταλκας ῥωμαῖστί, εἰδὼς μὲν εὖ μάλα καὶ P 32
10 τῇ πατρίῳ χρῆσθαι φωνῇ, εἰς κάλλος χρώμενος δέ, ως ἔοικε, τῇ 'Ρωμαίων L 75^v
διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν πρὸς τοὺς ἐπιχωρίους συνήθειαν. ἔγωγε μέντοι πρὸς σὲ
τῇ πατρίῳ χρώμενος ἐπιστέλλω ἀσμενος. διὰ τὸ σπανίως συμβαίνειν ἐλληνίζειν
τὴν φωνὴν ἐν Ἰταλιώταις λόγων ἀμελοῦσιν ἐλληνικῶν ὑπ' ἀπειροκαλίας τε
καὶ μικροψυχίας.

15 Εἴθε δ' ἡγ ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς μετριωτέρα τις, ἀλλὰ μὴ παραμυθητικὴ
συμφορᾶς καὶ θανάτου φιλτάτων. δεῖ μέντοι γενναίως τὰ συμβαίνοντα φέρειν
καὶ καρτερεῖν πρὸς τ' ἀναγκαῖα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. ἀνθρώπους γὰρ ὅντας P 32^v
ἀνάγκη αὐτούς τε ἀποθνήσκειν καὶ φίλων τε καὶ οἰκείων θανάτους ἐνίστε
ἔφορῶν. λυπεῖσθαι μὲν οὖν ἐπὶ ταῖς συμβάσι μηθέν, οὐχ οἶν τε αἰσθησιν
20 ἔχοντας λυπηροῦ καὶ ἡδέως. ὥστε καὶ σὲ λυπεῖσθαι ἐπὶ τῇ τελευτῇ Θεοδώρας
κάμε συλλυπεῖσθαι πρὸς φύσεώς ἐστι, καὶ οὐδεὶς ἀναίτιῷ τῷ ἡμᾶς οὐδενὸς πάθους
ἀτόπου. μέτρον δ' ὄριστέον καὶ ἐπὶ τούτων λύπης, οὐ περαιτέρω χωρεῖν ἀμαρτω- L 76
λὸν καὶ ψεκτὸν ἀν εἴη. λόγος δὲ ὄριζων αἱρείτω λογιζομένοις, τοῦτο μὲν ως
οὐδὲν παρὰ τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων πάθη συνέβη ἡμῖν, τοῦτο δὲ ως ὅπόσοι
25 τῶν πρὸ ἡμῶν μετριοπαθῶς ἤνεγκαν θανάτους οἰκείων, οὐπαινούμενοι δια-
τελοῦσιν ἐπὶ τῶν λόγων. καὶ τούτους συχνὰ ἐγκωμιάζοντες δοκοῦμεν οἷοι ἀπο-
μιμεῖσθαι ταῦτα ἐπὶ συμφορῶν ὅμοίων. οὐ καλὸν γὰρ τῷ μὲν λόγῳ μεγαλο-

6 B P *Suprascriptio*: Τῷ αὐτῷ. | 10 πατρίῳ B εὐπατρίῳ P | 12 συμβαίνειν B
συμβαίνει P | 18 ἐνίστε B] P om. | 19 μηθὲν B μαθῶν P | 27 δμοίων B δμοίως P

Ep. 12. Alexios hatte von dem Tod einer Theodora, wahrscheinlich seiner Frau (vgl. 586, 4 f.), berichtet. Gazes nimmt daran Anteil. Der Freund hatte ihm lateinisch geschrieben. Gazes versteht das, will aber bei seiner Muttersprache bleiben, weil sich ihm dafür sonst so wenig Gelegenheit bietet. Die Italiener vernachlässigen ja das Griechische, weil ihnen der Sinn für das Schöne abgehe, bemerkt er verbittert. Gazes ist inzwischen nach Policastro (Παλαιοχάστρον), in der Gegend von Salerno, gegangen. (Im Bereich des Bistums Policastro hatte er bekanntlich die Pfründe San Giovanni a Piro inne.) Hier lebe er zwar fern von jeder Kultur. Nach Rom könne er wegen der dort herrschenden Seuche nicht zurückkehren. Er bittet um weitere Nachrichten. Gazes fühlt sich krank.

Der bisher noch ungedruckte Brief ist überliefert: Rom, Cod. Vat. gr. 1393,
fol. 53—54 (= B); Mailand, Bibl. Ambr. Cod. gr. P 119 sup. fol. 32—33 (= P); Cod. gr.
D 118 inf. Vgl. oben S. 572; Florenz, Bibl. Laur. Plut. 55, Cod. 9. fol. 75^v—77 (= L).

πρεπῶς χρῆσθαι, ἐπὶ δὲ τῶν ἔργων ἐλλείπειν. εἰ δή τις τελευτὴν ἡνεγκε γενναίως συγγενοῦς καὶ οἴκείου, μηδ' ἡμεῖς ἀπολειπώμεθα τοῦ καλοῦ τούτου ἔργου· ἀλλ' ἀμιλλώμενοι ἐφικνεῖσθαι σπουδάζωμεν. οὐ μικρὸν δὲ παραμύθιον καὶ οἱ ἐκ τῆς Θεοδώρας παῖδές εἰσιν. ἀθανασία γάρ τις ὁ παῖς γίνεται τοῖς γονεῦσιν, ὅστε τοὺς ἐξ ἑκείνης δρῶν οὐκ ἀπὸ τρόπου ἡγήσῃ ζῆν τὴν τεκοῦσαν.

Ταῦτα μὲν οὖν φέδε πως λογιζομένοις ληπτέον μέτρον λύπης καὶ παραμυθίαν προσήκουσαν τῶν ἀνιαρῶν. σὺ δὲ εἰ μὲν Καῖσαρ ἐτ’ ἔχων ὑπαρχίαν διατρίβει ἐν Τάραντι, δῆλον ὅτι ἐπιμενεῖς τοῖς αὐτοῖς. εἰ δ’ ἀλλοθί που διάγει L 76^v μεταβάς, εἰκός σέ γε μὴ ἀποπέμψασθαι ἐθέλοντα μένειν. ἔχων δὲ οἴκοι καὶ B 54 προνοήσετοι σου τὰ ἴκανά. εἰ δὲ οἴα τὰ παρὰ τῆς τύχης, ἀλλ’ ὅτι παρὰ δόξαν 10 συμβῇ, πάλιν οἰστέον γενναίως ἀρετὴν ἔχοντα τρέφειν μὲν ἴκανήν, πανταχοῦ εὐφραίνειν δὲ δυνατήν, καν μηδένα ἔχης εὐεργετοῦντα τῶν νῦν ἀρχόντων.

P 33 'Εγὼ δὲ ἀπεδήμησα μὲν εἰς Οἰνοτρίαν τὴν κληθεῖσαν μεγάλην 'Ελλάδα, σκοπὸν ἔχων συζῆσαι τὸ λοιπὸν τοῦ βίου τοῖς ἐκεῖ φίλοις 'Αθανασίῳ καὶ Πέτρῳ. εὑρῶν δὲ τὰ μὲν κοινὰ τῆς χώρας βάρβαρα παντελῶς καὶ ἀπολίτευτά τε καὶ 15 ἄπορα, τὰ δὲ ιδιαὶ τῶν φίλων στενὰ κομιδῇ, ως μηδὲ δωματίου γε εὔπορίαν εἶναι μετρίου, ἕγνων ἐπανήκειν εἰς 'Ρώμην καὶ ἄλλο τι βουλεύσασθαι. ἐπανιών δ' ἔμαθον τὸν ἐν τῇ 'Ρώμῃ λοιμόν, καὶ μοι ἔδοξεν ἀναμεῖναι ἐν Παλαιοκάστρῳ τῆς Λουκανίας, ἵνας ἀν τάκει λάβῃ κρᾶσιν ὑγιαινοτέραν. ἐγχειμάσαι τοίνυν ἀνάγκη τοῖς ἐνταῦθα χωρίοις. τὰ δὲ οὔτε πόρρω κεῖται πολύ, ὑγιεινῶς τε ἔχει 20 καὶ πρὸς χειμερίαν ὥραν εὐφυῶς. διατρίβοντι δὲ ἐνταῦθα συχνὰ ἐπιστέλλειν δέομαι σου, ἔάν, ως ὑπολαμβάνω, τὸν χειμῶνα διαγάγγης ἐν Νεαπόλει. φροντὶς L 77 γάρ μοι τά τε σά, δπως ἔχει, πράγματα εἰδέναι καὶ τὰ περὶ τὴν 'Ρώμην, ἀπερ εἰκός, τοῖς περὶ Νεάπολιν ἀγγέλλεσθαι βεβαιότερον. εἰ δέ τι καὶ τῶν ἐν Νεαπόλει δοκεῖ σοι διαφέρειν ἡμῖν, μηδὲ τούτων ἀμέλει. πλὴν εἴ τι βασιλεὺς 25 ἢ βασιλέως υἱὸς μεταπέμπεσθαι ἡμᾶς βούλεται. ἀσθενῶ γάρ καὶ ὑπουργεῖν ἔχω οὐδὲν οὕτ' αὐτοῖς οὔτε ἄλλω τῷ τῶν δεσποτῶν. ἔρρωσο.

'Απὸ Παλαιοκάστρου, Σεπτεμβρίου ηῃ'.

B 43^v

P 26

13. Θεόδωρος Δημητρίῳ τῷ Στουροπύλῳ.

Θεόδωρος Δημητρίῳ εὗ πράττειν. Δεινὰ πάλιν ἀγγέλλεις. εἴπερ οὐδ' ἐν Φλωρεντίᾳ συμβαίνει τὰ παρὰ τῆς τύχης ἀμείνω, δεινότερον δὲ σύ γε τὸν λόγον ποιεῖς φάσκων, ως ἐγώ σου ἡμεληκώς εἴμι δυνάμενος προσόδους σοι

4 εἰσὶν B ἔστιν P | 11 οἰστέον B ιστέον P | 19 Λουκανίας B P | 23 τὴν 'Ρώμην B τῆς 'Ρώμην P | 23 Θεόδωρος Δημητρίῳ τῷ Στουροπύλῳ B P] A C ed. Boiss. om. | 31 ἀγγέλλεις B ἀγγέλλεις P ἀπαγγέλλεις A Boiss. ἀπαγγελεῖς C | 32 δεινότερον] δεινώτερον B P | 33 ἡμεληκώς B A ἡμεληκώς P ἡμίληκως C

Ep. 13. Demetrios Sturopyllos (nicht Chalkondyles, wie Boissonade vermutete) hatte sein Weiterkommen zunächst in Rom versucht, ohne dabei Glück zu haben. Weiterhin hielt er sich in Florenz auf, wo er aber angeblich Anfeindungen erfuhr. Seine Klage ging aber hauptsächlich gegen Theodoros Gazes und die römischen